

Leucorrhinia albifrons

Oostelijke witsnuitlibel

De mannetjes van de oostelijke witsnuitlibel zijn zwart met de basis van het achterlijf blauwgrijs berijpt. Ze onderscheiden zich van de sierlijke witsnuitlibel *Leucorrhinia caudalis* door het donkere pterostigma. Nederland ligt aan de uiterste westrand van het verspreidingsgebied en er zijn maar weinig waarnemingen bekend. Mogelijk leefden in de jaren '20 enkele populaties in Noord-Brabant, maar sindsdien is de soort maar ongeveer eens in de tien jaar vastgesteld. Het laatste individu werd gezien in 1994 bij Appelscha. De biotoop bestaat uit matig voedselarme, door bos omgeven vennen, met een brede, begroeide oeverzone.

Biotoop

Alle waarnemingen in Nederland zijn gedaan bij matig voedselarme wateren op de zandgronden – meestal vennen, soms tot plassen vergraven vennen. Voorbeelden zijn het Lonnekermeer bij Hengelo (WASSCHER & SOESBERGEN 1993) en het Achterste Goorven bij Oisterwijk (WASSCHER 1996). De geringe voedselrijkdom van het water komt meestal tot uiting in de tamelijk zeldzame water- en/of oeverplanten, zoals verlandingsvegetaties van veenmossen (*Sphagnum* sp.) (THIJSSSE 1927), kleinste egelskop (*Sparganium natans*), moeras-hertshooi (*Hypericum elodes*) en vlottende bies (*Scirpus fluitans*). Elders in West-Europa is *L. albifrons* een soort van venige, matig voedselarme bosplassen met drijvende waterplanten en een brede gordel van emerse vegetatie langs de oever. Anders dan wat vaak gedacht wordt, zijn drijfbladvegetaties geen voorwaarde voor het voorkomen van *L. albifrons*. Een verlandingszone met een begroeiing van onder andere zeggen (*Carex* sp.) is belangrijk voor de larven. De soort komt gemiddeld in zuurder en voedselarmere water voor dan *L. caudalis* (SCHORR 1990). In Zweden leeft hij met name op plaatsen waar niet alleen het water in optimale staat verkeert, maar waar ook het bos in de omgeving niet of nauwelijks is aangetast (PERS. MED. G. SAHLÉN).

Levenswijze

Eieren en larven

De larven hebben een voorkeur voor de rand van drijvende veenmosvegetatie, waar een zone van zeggen overgaat in een vegetatie met drijvende bladeren. Ze zijn bijvoorbeeld gevonden in een oeverzone van een halve meter diep met vooral draadzegge (*Carex lasiocarpa*). In Finland hebben de vindplaatsen meestal een waterdiepte van 20 tot 100 cm. Het uitsluipen gebeurt op stengels in of vlak langs het water, op 20 tot 50 cm hoogte. Larvenhuidjes zijn ook gevonden op drijf hout. In Siberië sluipen de larven met velen op precies dezelfde plek langs de oever uit. Er zijn tot 20 larvenhuidjes bij elkaar gevonden (BELYSHEV 1973, HEIDEMANN & SEIDENBUSCH 1993, SCHORR 1990).

Imago's

L. albifrons is de zeldzaamste Europese witsnuitlibel en zijn levenswijze is slecht bekend. Juveniele imago's zijn te vinden langs paden en andere bosranden nabij het voortplantingswater. De geslachtsrijpe mannetjes worden langs de oever

aangetroffen, zittend op uitstekende stengels en struiken, of boven het water op bladeren van bijvoorbeeld waterlelies (*Nymphaea alba*). Hierdoor zijn ze, ondanks het oplichten van hun berijpte achterlijf, moeilijk te ontdekken en is gericht zoeken met een verrekijker aan te bevelen. De mannetjes verdedigen kleine gebiedjes langs de oever met korte patrouilles vanaf een uitkijkplaats, op zoek naar een vrouwtje. Zij wordt gegrepen en meegevoerd naar een boom of struik in de omgeving, waar de paring plaatsvindt. Het vrouwtje keert terug bij het water en zet de eieren alleen af, liefst verborgen tussen 75 tot 150 cm hoge oeverbegroeiing (PERS. MED. G. SAHLÉN).

Fenologie

De levenscyclus komt waarschijnlijk overeen met die van andere witsnuitlibellen. De eieren komen enige weken na afzet uit en de larve overwintert in de regel tweemaal, misschien soms driemaal. De soort heeft dus meestal een tweejarige maar soms een driejarige levenscyclus. De vliegtijd valt in Zweden samen met die van *L. caudalis* en *L. pectoralis* en begint dus later dan die van *L. dubia* en *L. rubicunda* (PERS. MED. G. SAHLÉN). Het is een voorzomersoort die is waargenomen van 21 mei tot 10 juli. In Nederland zijn vrijwel geen waarnemingen bekend van verse individuen of van voortplantingsactiviteit (zie ook het waarnemingenkader).

Begeleidende soorten

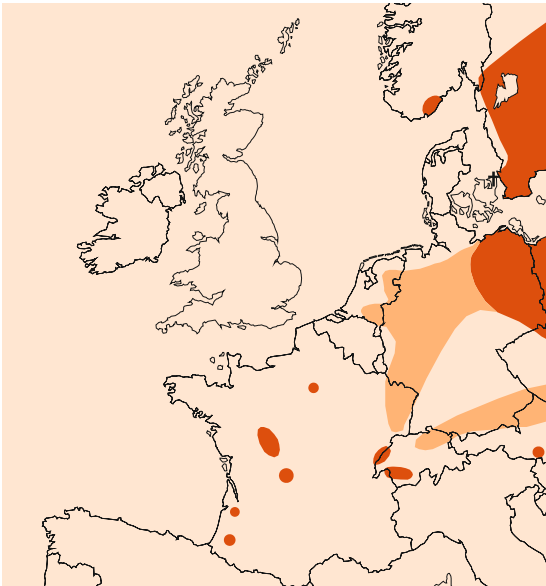
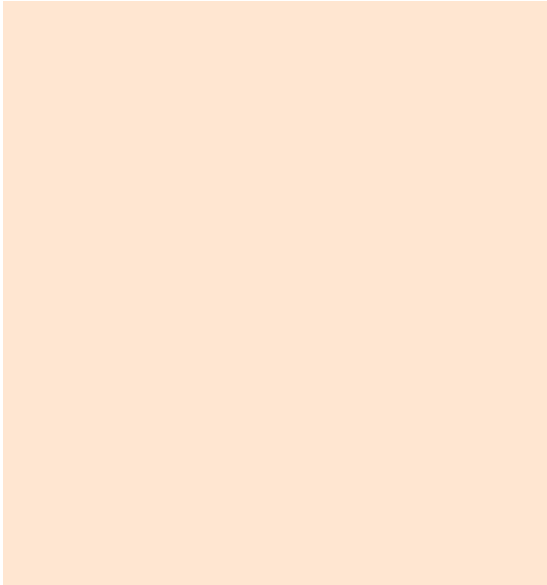
Een soort die altijd samen met *L. albifrons* is waargenomen is *Cordulia aenea*. Verder vlogen op de Nederlandse vindplaatsen altijd één of meer van de vier andere witsnuitlibellen. Opmerkelijk is het voorkomen van *L. caudalis* op drie van de vijf plaatsen (LIEFTINCK 1929). De oostelijke witsnuitlibel wordt echter vaker bij zuur water gevonden. In Zweden worden de larven altijd gevonden tussen die van *L. dubia* en *L. rubicunda* (PERS. MED. G. SAHLÉN). Andere soorten die in het buitenland samen met *L. albifrons* zijn gezien, zijn *Coenagrion hastulatum*, *Sympecma fusca* en *Lestes virens* (SCHMIDT 1981A, WASSCHER 1996D).

Marcel Wasscher

Mannetje

Biotoop
Optimaal: vennen
Suboptimaal: plassen, kanalen en afgravingen

Leucorrhinia albifrons - oostelijke witsnuitlibel

	voor 1950 uiterst zeldzaam	1950 – 1989 uiterst zeldzaam	1990 – 1997 uiterst zeldzaam
atlasblokken	1	4	1
km-hokken	2	6	1

Rode Lijst ernstig bedreigd

Verbreidingsvermogen

Er zijn geen gegevens bekend over het zwerfvermogen van deze soort.

Areaal

De oostelijke witsnuitlibel komt voor van Midden-Europa tot in Mongolië (90° oosterlengte) en zuidwaarts tot aan de Kaspische zee. In West-Europa komt hij sporadisch voor; het aantal vindplaatsen is klein, slechts zeer plaatselijk zijn grotere aantallen te zien. In Zwitserland, Frankrijk, grote delen van Duitsland en Noorwegen is de soort zeer zeldzaam en wordt ze als ‘sterk bedreigd’ beschouwd. In Denemarken is de soort verdwenen. De dichtstbijzijnde grote populaties liggen in de Duitse deelstaat Brandenburg, in de omgeving van Berlijn. Verder naar het noorden en oosten – in delen van Zweden, Finland, Polen en Rusland – is ze op meer plaatsen te vinden en plaatselijk talrijk. In België, Luxemburg en Groot-Brittannië is de soort nooit waargenomen (HOLMEN & PEDERSON 1996, SCHMIDT 1981A, SCHORR 1996).

Verspreiding in Nederland

De oostelijke witsnuitlibel is altijd zeer zeldzaam geweest in Nederland. M.A. Lief tinck ontdekte voor het eerst een mannetje tussen een serie van *L. caudalis*, verzameld op 10 juli 1927 bij de Oisterwijkse Vennen (LIEFTINCK 1929). Achteraf bleek Lief tinck daar al in april 1921 een larve te hebben verzameld. Larven zijn verder nog verzameld in het Lonnekermeer in 1961. Sindsdien is de soort ongeveer eenmaal per decennium waargenomen. In de buurt van Valkenswaard ligt de enige vindplaats waarvan grotere aantallen zijn gemeld, jonge individuen waren hier ‘talrijk aanwezig’ (FORTUIN 1956). Dit berust mogelijk op een misverstand als gevolg van onduidelijkheid in de toenmalige determinatietabellen. Wel is van deze locatie een mannetje verzameld. De enige twee plaatsen waar de soort twee jaar achtereenvolgend werd gezien, zijn het Achterste Goorven en het bosven ‘Gibraltar’. Bij dit laatste ven werd in juni 1982 een mannetje gezien, en in juni 1983 een pas uitgeslopen mannetje. De laatste Nederlandse waarneming betreft een mannetje in 1994 bij Appelscha. Ondanks verschillende zoekacties werd de soort hier later niet meer aangetroffen. Twee waarnemingen gelden als onbetrouwbaar: van een imago in het Ballooërveld bij Assen (17 juli 1978) is geen bewijsmateriaal voorhanden, en van een in 1984 in het Groot Huisven (Kampina) verzamelde larve kan niet worden uitgesloten dat het *L. pectoralis* betreft (VERBEEK ET AL. 1986, PERS. MED. R. GEENE). Alle locaties waar de soort vroeger voorkwam zijn in de jaren negentig goed onderzocht. De oostelijke witsnuitlibel werd hierbij niet teruggevonden en vermoedelijk is hij uit Nederland verdwenen.

Toekomst en bescherming

Zoals voor alle soorten die kenmerkend zijn voor mesotrofe wateren is ook de toekomst van de oostelijke witsnuitlibel in Nederland zeer onzeker. Het water van de Kraaiheidepollen bij Appelscha (nabij de plek waar in 1994 een mannetje werd waargenomen) ligt tamelijk geïsoleerd van cultuurinvloeden en dit ven wordt vermoedelijk door schoon kwelwater gevoed. Daarmee lijkt deze plaats ge-

plaats	atlasblok	datum	aantal	waarnemer	collectie
Friesland					
Aekingerzand, Aekinga	215-550	21-05-1994	1 ♂	G. De Knijf	
Overijssel					
Lonnekermeer, Hengelo		16-04-1961	2 larven (uitgekeukt)	H.H. Velthuis	RMNH
bosplas Gibraltar, Deurningen	250-475	07-06-1982	1 ♂	M. Wasscher	
bosplas Gibraltar, Deurningen	250-475	07-06-1983	1 ♂ (jong)	J. Smit	
Gelderland					
Radio Kootwijk, Gerritsfles	180-460	21-06-1959	1 ♂	C. Tempel	RMNH
Hatert, Uiversnest	180-420	28-05-1964	1 ♂	J.F.M. Geelen	KUN
Noord-Brabant					
Oisterwijk	140-395	10-07-1927	1 ♂	D.C. Geijskes	ZMAN
Achterste Goorven, Oisterwijk	140-395	27-06-1932	2 ♂♂	D.C. Geijskes	RMNH
Achterste Goorven, Oisterwijk	140-395	06-04-1933	1 larve (uitgekeukt)	D.C. Geijskes	RMNH
Valkenswaard		03-07-1956	1 ♂	S.J. Fortuin	NMM

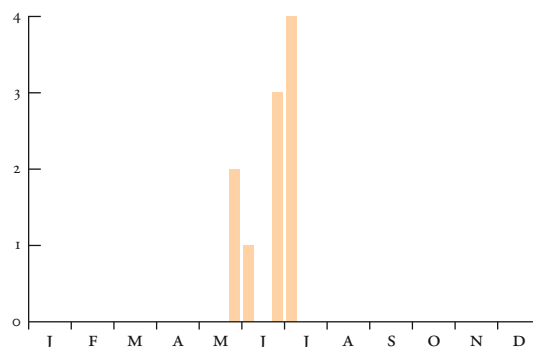
schikt om een populatie te huisvesten. Vooralsnog is dit echter de enige waarneming in Noordwest-Europa in de jaren ‘90. De kans dat een zeer geïsoleerde en kleine populatie zich lang kan handhaven is klein. Heel misschien duikt de soort bij grondig zoeken op meer plaatsen op. Het aantal matig voedselarme wateren is via natuurontwikkeling uit te breiden (WASSCHER 1994B), maar het succes van deze maatregel is twijfelachtig. Bovendien zouden zulke inspanningen voor deze bijzonder kritische soort wel eens te laat kunnen zijn. Hervestiging ligt, gezien de zeldzaamheid in Noordwest-Europa, niet voor de hand.

SUMMARY

Leucorrhinia albifrons was first discovered by M. Lief tinck in a series of *L. caudalis* sent to him by D. Geijskes. The species has probably always been rare and after its discovery in 1927 it was found at only six localities. The last record of a population was in 1983. The last record of an isolated male was in 1994. The species was found at mesotrophic lakes with an extensive border of riparian vegetation. Suitable habitat was destroyed by eutrophication, which in some cases was caused by changes in water management. The nearest known populations are now in north-eastern Germany. It therefore seems unlikely that the species will be rediscovered in the near future. It is Red-listed as critical, although it is effectively extinct.

Waarnemingen van

Leucorrhinia albifrons tot 1998

Vliegtijd**Voorzomersoort**

Hoofdvliegtijd: begin juni

t/m begin juli

Vroegste datum: 21 mei

Laatste datum: 10 juli